

PLUNDERINGEN IN DE TACHTIGJARIGE OORLOG

door Wiro van Heugten

Ook al werd de neutraliteit van de vrije rijksheerlijkheid Gemert nog eens op 4 januari 1553 door Filips II bevestigd (1) en volgden er in o.a. 1603, 1621, 1622 en 1628 heftige protesten als ze in berichten bij de Meierij van 's-Hertogenbosch (hertogdom Brabant) werd gerekend (2) en gebod Parma in 1585 bij herhaling Gemert geen oorlogslasten op te leggen (3), toch trok men zich daarvan net zomin iets aan als tijdens de Gelderse Oorlogen (4). Uit de door mij geraadpleegde literatuur blijkt dat Gemert tenminste heel wat keren het slachtoffer werd van plunderende legerbenden. Met daarnaast nog andere rampspoed als de pest in 1565 (1568) en 1636 en misoogsten hebben die van Gemert er wel van geweten. Ofschoon de hele streek veel te lijden had van deze oorlog is het merkwaardig, dat het officieel neutrale Gemert meer keren zwaar te lijden had dan b.v. Bakel (1586, 1599, 1625) of Deurne (1599, 1631). In het kort had Gemert tijdens de Tachtigjarige Oorlog van legerbenden te lijden in de hier volgende jaren:

1588. (1589) - In de herfst van 1588 kwam de beruchte Maarter Schenck van Nydeggen - na de overgave van Bonn, eind september - met zijn Staatse legerbende naar Gemert. Zeer waarschijnlijk kwam hij speciaal naar hier, omdat hem het plunderen e.d. in het Rijnland, waar hij de zijde had gekozen van de afvallige aartsbisschop Truchsess van Keulen, moeilijk gemaakt was door vooral de Duitse Orde. Het is tenminste opvallend dat behalve van Venray het niet bekend is dat zij troepen hier nog meer geplunderd hebben. Dat zou overigen weinig hebben opgeleverd, want de jaren daarvoor hadden legerbenden van vooral Filip van Hohenlohe hier ook al huisgehouden, o.a. 1586 Bakel, 1587 Helmond, Stiphout, Rixtel en Lieshout. Daar ze de Gemertse kerk niet langs de schijnbaan

enige ingang aan de zuidzijde binnen konden, omdat daar vanuit het kasteel op hen geschoten werd, braken ze aan de noordzijde een gat in de muur en beroofden en vernielden het gebouw (5). Ook zouden ze het volgend jaar weer in Gemert hebben huisgehouden (6), maar daarvoor vond ik verder geen aanwijzingen. Mogelijk is het een verwarring met Hemert, dat in datzelfde jaar door de Spaanse troepen van Karel van Mansfeld ingenomen werd (7).

(1591) 1593 - In 1591 of 1593 zouden opnieuw muitende legerbenden in Gemert hebben geroofd (8). Mogelijk was dat de ruitertij van Don Ambrosio Landriano, die in het najaar van 1593 via Budel, Leende, Heeze, Geldrop, Mierlo, Helmond en waarschijnlijk Gemert naar Grave trok met ongeveer 2000 paarden om daar 'te haelen het geschut van Zyne Majesteyt'. De verteringen waren zeer aanzienlijk en werden in een smaldeling over de kwartierdorpen van Peelland verdeeld, waarbij de buurgemeenten Bakel 511 guldens en Erp 623 guldens moesten bijdragen (9).

1599 - Volgens Van Heurn, Van der Aa e.a. (10) werd Gemert in september van dat jaar door een 'hoop' Spaans voetvolk en ruiters geplunderd. Deze legerbende van wel 3000 man werd bekend als de 'muiters van Hamont' en bestond volgens de een uit 'Monteniers' (waarschijnlijk Montenegrijnen) en volgens de ander uit Ieren uit het garnizoen van Herentals, onder aanvoering van Don Louis de Velasco (11). Ze deed daarna nog een groot aantal dorpen meer in onze omgeving aan zoals Bakel, Deurne, Geldrop, Heeze en Someren en later in december nog Aarle-Rixtel en Beek; bij Helmond werd bovendien flink gevochten en kasteel Croij werd mogelijk gedeeltelijk verwoest.

1603 - Volgens Haraeus (12) verliet in het voorjaar van 1603 een troep van 600 Staatse ruiters, waaronder een afdeling van prins Maurits, Nijmegen en Grave voor een strooptocht in de Kempen. Toen Antonius Schets baron van Grobbendonk, legerbevelhebber van 's-Hertogenbosch, dat hoorde trok hij met 200 ruiters en 40 voetknechten de stad uit en ging op 7 april in Gemert in een hinderlaag liggen, omdat hij wist dat ze daarheen zouden trekken. De voetknechten moesten dat leger, zodra het in zijn geheel in het dorp zou zijn aangekomen, omsingelen, waarna de ruiters het in een snelle beweging met hun zwaarden moesten overvallen. Het voetvolk viel evenwel al aan toen een voorhoede van 25 ruiters het midden van het

J. Oort, del naar het orgin. Schildere.

C. F. Hülshuis, sculp.

ANTONY SCHEETS, Baron van Grobbendonck,

Heere van Durbuy, Tilburg, Goirle etc. etc.

Ridder der Orde van S^t. Jakob.

*Gouverneur der Stad en Meyerye van s. Hertogenbosch,
wegens een Koning van Spanje sedert het jaar 1611 tot 1620.*

orp bereikt naad. Enige van den dooden ze, de anderen echter wisten naar hun onderdelen, die nog in het vrije veld waren, te ontkomen. Toen Antonius Schets zag dat zijn plan mislukt was gaf hij zijn ruitery bevel de vijand in zijn gelederen aan te tasten en hem alsnog uiteen te slaan. Haraeus meldt dat er 55 meteen vielen, waaronder de vaandeldrager van prins Maurits, twee luitenants, evenveel vaandrags en 113 soldaten werden gevangen genomen en verder nog 160 paarden werden buitgemaakt. Volgens een andere bron (13) sneuvelden 30 Staatse ruiters en twee man uit 's-Hertogenbosch. De baron van Grobbendonk zou over deze overwinning zo verheugd zijn geweest, dat hij de buitgemaakte wapens van de officieren en de trompetten, met het wapenschild van prins Maurits, als overwinningstrofee in een kamer van zijn huis ophing en vervolgens een 'pragtige maalyd' gaf.

1643 - Dat jaar gingen volgens de ene versie op 23 augustus en volgens een andere op 9 september Hessische soldaten van het garnizoen van Kalkar 'comende op Executie' te Gemert baldadig te werk (14). Dat garnizoen was in feite een bende van 2500 man onder aanvoering van Karel Rabenhaupt, die zich in 1640 in Kalkar nestelde en daar vijf jaar bleef (15). Nadat ze Gemert in 1641 al hadden aangesproken voor belastingen (16) en men daar twee jaar later kennelijk nog niet betaald had werden volgens een kroniek 'driendartigh Manner van Gemert wreedelyck omgebracht op St. Anthonisbroek' (17). Waar die plek heeft gelegen is onbekend. Daarna heeft Gemert naar het zich laat aanzien weer trouw de belastingen betaald.

Behalve deze grotendeels uit literatuur bekende akties hebben er ongetwijfeld nog talrijke roverijen, plunderingen en afpersingen meer plaatsgevonden, welke het werk was van rondzwervende legerbenden. Daarover is vooral in de gemeenterekeningen in de archieven wellicht meer te vinden.

NOTEN:

1. Pennings, D'aauw kerk, p.16.
2. O.a. Beknopte Geschiedenis van Gemert, Bijdr.Gesch.Gemert dl.4/5, p.44.
3. Bossche Bijdragen VII, 1925/26, p.216-217.
4. Vgl. Gemerts Heem XXIII (1981), p.104-108.
5. O.a. Coppens, Nieuwe beschrijving III p.342; v.d.Elsen, Gesch.Lat.Sch.Gemert, p.13.
6. Beknopte Geschiedenis van Gemert, p.131.
7. O.a. Van Zuylen, Inventaris II p.1074,1077; Vgl. Gem.Heem XXIII (1981) p.108.
8. Beknopte Geschiedenis van Gemert p.131; Gem.Heem XXI (1979) p.92.
9. Frenken, Helmond in Verleden II, p.24-25.
10. O.a. Van Heurn, Historie der stad en Meierij van 's-Bosch II, p.236; Houben, Geschiedenis van Eindhoven I p.258-259; v.d.Aa, Aardr.Woordenboek IV p.519.

Generaal Karl Rabenhaupt
(1604-1675)

11. De Jong, Kronijk van Heeze p.4; Frenken, Helmond in Verleden II p.27; Ouwering, Geschiedenis Deurne p.290-292.
12. Haraeus, Annales ducum III p.609-610 (vertaald door mijn vader)
13. Bor, Gelegenheyt p.210; Van Heurn, Historie II p.260-261.
Verder wordt deze akte ook genoemd bij o.a. v.d.Aa, Aardr.Woordenb. IV p.519 en bij v.d.Elsen, Gesch.Lat.Sch.Gemert p.140.
14. Schutjes, Geschiedenis Bisdom 's-Hertogenbosch III p.683.
15. H.Rotthauwe, Kostbaarheid Kaklkar (Kalkar 1980) p.243; Jahrbuch Heimatverein Graf-schaft Bentheim 1980 p.120 e.v.
16. Rijksarchief 's-Hertogenbosch, Kommanderije Archief Gemert inv.nr.230.
17. Heemkamer Gemert, Verzameling dokumentatie Varia I-3.

* * *

Zomaar een opmerking:

Is het de lezer ook opgevallen, dat 'bendeleider' Rabenhaupt zo ongeveer hetzelfde oogt als 'legerbevelhebber' van Grobbendonk? Naar mijn gevoel waren beide 'heren' óf bendeleider óf legerbevelhebber, maar niet de één dit en de ander dat!

-Red.A.O.